

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У РОЗВИТКУ ТА РЕГУЛЮВАННІ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП, 2013, вип. 2(37), с. 60–64

Питання визначення ролі інформаційних технологій та інформаційних систем у процесі розвитку та регулювання ринкових відносин в Україні набувають статусу одного з пріоритетних напрямів наукових досліджень в галузі загальної економічної теорії.

Спрямованість наукових досліджень зумовлена не лише нагальною потребою переосмислення ряду базових класичних понять і концепцій у частині аналізу процесів економічного розвитку, а й об'єктивними викликами сучасної глобальної економіки, коли можна спостерігати процеси подальшої міжнародної економічної інтеграції, що відбуваються в контексті усвідомлення потреби посилення внутрішньої безпеки національних економік.

Актуальність звернення до зазначеної проблематики зумовлюється тим, що оптимізація національних позицій в умовах глобалізаційних перетворень, враховуючи нові виклики та посилення міжнародних вимог до регулятивних механізмів економіки України, передбачає розробку прогнозних програм, виявлення стратегічних пріоритетів науково-технічного поступу. Такі прогнозні дослідження та програми повинні не тільки мати стратегічний характер, а й на практиці стати складовою соціального прогресу, національної безпеки України, тобто мати комплексний, системний характер. Разом з тим варто наголосити, що реальним наповненням соціально-економічних перетворень мають постати заходи з інформатизації відтворювальних систем національного, регіонального, комерційного рівнів, стимулювання інноваційного розвитку в Україні. Загалом, потреба розробки стратегії розвитку

інноваційної діяльності в Україні, як доводить О. Лук'янчук, визначається не тільки таким універсальним чинником, як зростання ролі інновацій як чинника підвищення добробуту і сталого соціально-економічного розвитку, а й специфічними особливостями, а саме: а) недостатнім розвитком вітчизняного законодавства і нормативної бази в інноваційній сфері й відсутністю концепції розвитку інноваційної діяльності на національному рівні, а також потребами створення сприятливого економічного та правового середовища інноваційної діяльності; б) актуальністю формування ефективної соціально-орієнтованої ринкової економіки, що ґрунтується на сучасних технологічних засадах; в) відсутністю належних умов для активного залучення накопиченого науково-технічного потенціалу в процесі модернізації виробництва і розвитку високотехнологічного сектора економіки; г) необхідністю вдосконалення механізмів державного сприяння комерціалізації результатів наукових досліджень та експериментальних розробок, побудови інноваційної інфраструктури [1, 62]. Усе це істотно підвищує актуальність дослідження ролі інформаційних технологій та інформаційних систем у процесі розвитку та регулювання ринкових відносин в Україні.

Таким чином, ставлячи на меті дослідження комплексний аналіз та характеристику

ролі інформаційних технологій у розвитку національної ринкової економіки України, маємо вирішити такі конкретні завдання: а) визначити основні теоретико-методологічні підходи до аналізу впливу інформаційних систем на розвиток ринкових відносин; б) визначити специфіку взаємозв'язку між розвитком національної економіки та інформаційними технологіями в Україні; в) аргументувати потребу та основні напрями реформування національної економіки України з урахуванням сучасних детермінант інформаційного та ринкового середовища.

Наразі можна стверджувати, що як світовий досвід, так і аналіз перспектив застосування тих або інших важелів стимулювання інноваційного процесу свідчать про наявність у суспільних інститутів можливості застосування інструментів впливу на технологічний розвиток. Рух грошей слід позбавити можливості приховано відтіняти, контролювати розвиток національної економіки відповідно до інтересів світових банків і корпорацій. Фінансові ресурси мають стимулювати творчі ідеї, оптимальні для конкретної ситуації технології їх реалізації. Потрібні не паліативні заходи, не імітація інноваційного процесу, а такі структурні перетворення, які сприятимуть формуванню дієвої інституційної структури, дадуть можливість українській економіці зайняти гідне місце у системі міжнародного поділу праці. Створення основ національної інноваційної системи, а також забезпечення єдності механізму управління інноваційним процесом передбачає передусім перехід до справжнього стратегічного планування на базі як прогнозування, так і врахування наявного потенціалу, ресурсів розвитку, перспектив НТП. Причому слід не тільки створити таку систему управління, яка б застосовувала найкращі надбання вітчизняної та світової науки, а й позбутися тих вад корупційного суспільства, які узалежнюють прийняття суспільно важливих рішень від суб'єктивних підходів, політичних поглядів, кланових інтересів та особистих устремлінь провладних кіл.

З цього погляду, не викликає сумніву, що ресурси країни повинні не механічно спрямо-

уватися у ті сектори економіки, які кількісно впливають на експортний потенціал. За такого підходу національна економіка України продовжуватиме втрачати конкурентоспроможність на світовому ринку, і як наслідок — не зможе існувати без зовнішніх кредитних ресурсів. Наявні кошти мають спрямовуватися в інноваційні сектори, які відіграють локомотивну роль щодо інших галузей економіки. Метою державного стимулювання НТП є, як відзначають деякі автори, посилення внутрішньогалузевої і міжгалузевої передачі технологій, комерційного освоєння результатів програм НДДКР, “уніфікація патентно-ліцензійної політики, що пов'язана з виконанням різними відомствами і агентствами державних програм”. Скажімо, у США розв'язання практичного завдання підвищення конкурентоспроможності американських товарів шляхом заохочення національних НДДКР передбачає введення податкових пільг, створення технологічних центрів, внесення змін у чинне патентне законодавство. Тому інноваційна стратегія української держави, для того щоб бути успішною та привести, у кінцевому підсумку, до реального поліпшення параметрів міжнародної конкурентоспроможності української економіки, повинна мати комплексний та продуманий характер. Можна погодитися з думкою про те, що “при формуванні сучасної системи підтримки національного виробництва та важливим завданням держрегулювання у сфері міжнародної конкурентоспроможності національної економіки України є створення максимально сприятливих умов для технічної та інноваційної діяльності”. Причому, оскільки об'єктивні економічні обмеження не дають можливості швидко ліквідувати розрив між суспільними потребами у становленні інформаційної економіки і реальністю, необхідними є програмно-цільове регулювання з боку влади, продумана науково-технічна стратегія, яка відповідала ще й “вивіреному ціннісним орієнтирам, довгостроковим пріоритетам ринку праці” [2, 122]. І надалі, відповідно до прийнятих науково обґрунтованих програмних документів, необхідно здійснити послідовний

перехід на модель стійкого розвитку, збалансованого вирішення нагальних соціально-економічних завдань. Слід зазначити, що інтереси економічної безпеки, складність соціально-економічної ситуації в країні та нагальність цілей піднесення національної конкурентоспроможності вимагають невідкладного розв'язання стратегічно важливих завдань розвитку.

Інформація потрібна як при ухваленні будь-якого управлінського рішення. Водночас інформація є основою усіх процесів функціонування певного суб'єкта ринку. Найбільш конструктивні, "правильні" з комерційної точки зору рішення у господарському житті мають бути ухваленими відповідно до найсучасніших та комплексних систем оцінки інформації, причому бути спрямованими на зменшення невизначеності, завдяки чому оптимізуються умови підприємства та зменшується ризик у подальшому припуститися "дорогих" помилок. Безумовно, ключовим у цьому контексті варто розглядати завдання формування й розвитку інноваційної інфраструктури, передбачивши в ній: а) створення системи державної підтримки розвитку соціотехнополісів, технологічних та промислових парків, інноваційних бізнес-інкубаторів, інноваційних центрів; б) стимулювання у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності кооперації підприємств різних форм власності та наукових установ і організацій; в) підтримку розвитку українських високих технологій шляхом реалізації пілотних проектів створення та функціонування сукупності науково-дослідних лабораторій, освітньої бази, виробничих потужностей, об'єктів соціально-побутової сфери для забезпечення завершеного циклу "ідея – дослідження – розробка – трансфер технологій". Великі сподівання поклалися на реформу освіти, яку асоціювали не тільки з цілями обслуговування наявних продуктивних сил, підтримки НДДКР, а й підвищення рівня вже набутих і розкриття здібностей громадян. Утім, на жаль, подібні декларативні підходи в Україні поки що не віднайшли практичного впровадження. Адже "щирі намагання" не супроводжува-

лися посиленням інвестицій в інформаційну сферу.

Натомість національна інформаційна інфраструктура, зокрема телекомунікаційна, науково-освітнянська тощо, повинна складати технологічну основу інформаційного суспільства. Її формування та всебічний розвиток є безальтернативним фактором швидкого, дружнього і рентабельного процесу інформатизації, який потребує збереження, управління і швидкої обробки цифрової інформації. При цьому сфера міжнародного співробітництва має розглядатися крізь призму національних пріоритетів технологічного розвитку. Міжнародна діяльність у науково-технічній сфері має бути спрямована на: здійснення заходів щодо підготовки та реалізації міжнародних програм науково-технічного співробітництва; забезпечення представництва України в міжнародних організаціях і фондах науково-технологічного спрямування; здійснення заходів щодо комерціалізації технологій та залученню інвестицій у науково-технічну сферу України; створення договірно-правової основи для дво- та багатороннього співробітництва в галузі науки і техніки [3, 248]. Такі національні пріоритети мають відстоюватися у різні способи, зокрема і нетрадиційними, як, наприклад, формування спеціалізованих інститутів нового типу. Важливим конструктивним заходом може постати створення державного банку інноваційного розвитку, що обов'язково приведе до підвищення рівня заощаджень населення.

У цьому контексті слід відзначити, що на українську економіку вплинув загальний кризовий стан, причому негативні тенденції особливо сильно вдарили по науково-технічній сфері. У результаті не лише об'єктивної дії цілого ряду несприятливих зовнішніх і внутрішніх чинників, а також і суб'єктивних помилок протягом останніх років відбуваються такі явища, як загальне скорочення масштабів виробництва продукції глибокої переробки, деформація структури відтворювального комплексу, зниження основних якісних характеристик виробництва. Загрозливими темпами знижуються якісні показники зайнятості, зокрема знижується

чисельність кадрового потенціалу, який характеризують висока кваліфікація та навички роботи із технічними приладами. Це дає деяким авторам підстави стверджувати, що завдання освітньої системи — не тільки допомогти особі набути необхідного для практичної діяльності досвіду, а й розуміння, що вона являє собою власний проект. Тому від тотальної, зведеної до механічної суми навчальних програм системи необхідно відмовитися на користь максимальної індивідуалізації освіти, підпорядкування її завданню розвитку власного соціального досвіду.

Потрібно дивитися на державу як на інститут, який покликаний забезпечувати довгострокові пріоритети, благополуччя суспільства не лише у спектрі поточних проблем розвитку. Головною метою, навіть сенсом існування держави має бути формування інформаційного суспільства з усіма його атрибутами та характеристиками. Крім того, невід'ємним компонентом державного регулювання є формування організаційно-інституційних засад розвитку інформаційно-місткої, науково-технічної сфери. Найважливішими напрямками організаційного регулювання у науково-технічній сфері зовнішньоекономічної політики сучасної держави на макrorівні є: визначення місця і ролі важелів науково-технічної політики у загальнодержавній стратегії в процесі регулювання відкритої економіки; визначення пріоритетних і проміжних цілей, а також методів та інструментів впливу на науково-технічну сферу міжнародного співробітництва за участі українських кооперантів; всебічне підтримання науково-технічних розробок, підтримання суб'єктів господарської діяльності з метою технічного переозброєння експортного виробництва; активне залучення передового науково-технічного досвіду, продумана патентно-ліцензійна політика, сприяння суб'єктам основної господарської ланки у придбанні іноземних технологічних розробок і створенні таких спільних міжнародних структур, які можуть прискорювати НТП; сприяння раціоналізації імпорту з метою абсолютного й відносного збільшення в його масі машинно-технічної продукції; забезпечення

ефективної та розвиненої науково-технічної інфраструктури; забезпечення необхідного рівня участі у міжнародних організаціях та структурах, що сприятимуть прискоренню НТП.

Організаційно-технічними засобами сприяння НТП є, наприклад, створення наукових і технологічних парків, консорціумів, бізнес- та інженерних центрів, а також інших перспективних формувань, територіальних утворень, які успішно, як показує світова практика, можуть реалізовувати будь-які складні інноваційні ідеї. Утім, роль держави не зводиться до “першопоштовху”: адже, оскільки схильність економічних агентів до підприємництва підлягає регулюванню за допомогою рівня оподаткування прибутку, певних пільг, зміни фінансових умов діяльності, то і підприємство, зокрема інноваційне, може стати об'єктом ефективного інституційного втручання [4]. Україні варто виходити з того, що глобалізація, а також інформатизація під егідою Заходу, і передусім США, не спроможні розв'язати нагальні проблеми розвитку автоматично. Більше того: вони генерують диспропорції розвитку та навіть хаос, і абсолютно не можуть забезпечити створення достатньої кількості й потужності аттрактори, стимулів, які б залучали наявні структури у механізм бажаного “нового” глобального порядку. Глобалізація та інформатизація провокують посилення нерівномірності соціально-економічного розвитку різних країн світу, що проявляється і у сфері технологічної діяльності, впровадження інновацій. Внаслідок цього явища виникає жорстка необхідність для певної нації вживати радикальних заходів з метою, аби досягти лідируючого становища на світовому чи регіональному ринку, або закріпитися на певному щабелі та у певних нішах, які допоможуть посісти достатньо сприятливе місце в системі міжнародного поділу праці. У цьому зв'язку слід визначати орієнтири інноваційної політики у такий спосіб, який активно використовується різними країнами світу. Слід зосереджувати основні національні зусилля на обраних ключових сферах розвитку науки і техніки, які можуть забезпечити глобально-конкурентні прориви.

Таким чином, узагальнюючи отримані результати, можемо зробити такі висновки. По-перше, творчо-інформаційний процес, на відміну від вже цілком застарілих, конвеєрних, індустріально-переробних технологій, передбачає вихід на інтелектуальне підприємство. Відтак виникає потреба закріпити як сферу пріоритетного стимулювання економічної активності створення та подальший трансфер цінностей інтелектуальної власності. По-друге, для реалізації цієї мети доцільним є створення соціально-економічної інфраструктури у найширшому розумінні зазначеного терміну. Йдеться як про формування єдиної, системної інформаційної інфраструктури всередині країни, так і про загальне “підтягування” усіх соціальних інститутів, які “працюють” на інформатизацію, або кардинально від неї залежать. По-третє, наразі Україні варто орієнтуватися на комбіновану модель стимулювання інформаційно-інноваційного розвитку, яка поєднає риси найбільш відмінних між собою американської та японської моделей інноваційної політики, тобто інтегрувати ідеї активного урядового втручання в процес технологічного розвитку при збереженні відносно ліберальних механізмів стимулювання інвестиційного процесу.

Утім, завершуючи виклад окреслених у нашій статті проблем, слід зазначити, що за-

гальна мета розробки нових підходів до застосування новітніх інформаційних систем та інформаційних технологій у розвитку економіки України не може вважатись остаточно вирішеною. У цьому контексті успішність та плідність подальших науково-економічних досліджень у зазначеній царині матиме істотне значення не тільки для самої економічної науки, а й для загальних перспектив подальшого економічного розвитку нашої держави.

Література

1. Лук'яничук О. В. Актуальні питання оптимізації макровзаємодії у сфері передачі технологій для економіки України // Зовнішня торгівля: право та економіка. Науковий журнал. — 2007. — № 6 (35). — С. 58–66.
2. Руденко Н. В. Питання оптимізації регулювання зайнятості в умовах відкритої економіки України // Зовнішня торгівля: право та економіка. Науковий журнал. — 2007. — № 6 (35). — С. 120–126.
3. Васильєв О. А. Роль національної науки і високих технологій в економізації зовнішньої політики України // Матер. міжнар. наук.-практ. конф. Україна у світових та регіональних інтеграційних процесах: проблеми визначення стратегії / За ред. Б. І. Гуменюка, І. В. Бураковського, Г. Д. Хоменка, В. Г. Ціватого. — К., 2008. — С. 246–263.
4. Линдблом Ч. Э. Политика и рынки: Полит.-экон. системы мира: Пер. с англ. — М.: ИКСИ, 2005. — 446 с.

У дослідженні ролі інформаційних технологій та інформаційних систем у процесі розвитку та регулювання ринкових відносин в Україні наводиться аргументація необхідності у розробці національної моделі економіки із врахуванням сучасних тенденцій міжнародної економічної інтеграції, а також потреб гарантування внутрішньої економічної безпеки України.

В исследовании роли информационных технологий и информационных систем в процессе развития и регулирования рыночных отношений в Украине приводится аргументация необходимости в разработке национальной модели экономики с учетом современных тенденций международной экономической интеграции, а также потребности обеспечения внутренней экономической безопасности Украины.

In a study of the role of information technology and information systems in the development and regulation of market relations in Ukraine is given argumentation the needs to develop a national economic model with account of modern trends in international economic integration, but also needs to guarantee domestic economic security of Ukraine.

Надійшла 6 березня 2013 р.